

Albrecht
Noth

ki Seminar für Orientalische Sprachen'de öğretim üyesi olarak göreve başladı ve bundan sonraki araştırmalarında İslâm tarihine eğildi. Ancak İslâm hukuku ve hadis alanlarıyla da toplumsal tarih bağlamında meşgul oldu ve çeşitli çalışmalar yayımladı. 1971-1980 arasında okulun Ortadoğu bölümünün yöneticiliğini yaptı. Bu arada 1973'te Kaliforniya Üniversitesi'nde (Los Angeles) misafir hoca sıfatıyla ders verdi. 1980'de Hamburg Üniversitesi'ndeki Seminar für Geschichte und Kultur des Vorderen Orients'in Islamwissenschaft bölümüne tayin edildi. 1989'da San'a (Yemen) ve 1990-1991'de de Bordeaux (Fransa) üniversitelerinde misafir profesör olarak bulundu. 22 Şubat 1999'da Bonn'da öldü.

Noth çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezi yönetti; ayrıca çeşitli bilimsel projelerde yer alarak gerek kendi araştırmalarıyla gerekse verdiği danışmanlık hizmetleriyle bunlara katkıda bulundu. 1970'li yıllarda Deutsche Forschungsgesellschaft tarafından desteklenen, Ortadoğu İslâm ülkelerindeki müslüman ve müslüman olmayan azınlıkların durumu ve problemlerinin tarihî temelleri konusu üzerine düzenlenen projeyi Tilman Nagel ve diğer bazı araştırmacılarla birlikte yürüttü. 1975'ten itibaren Arapça ve Grekçe belgelerin neşrinin sorumluluğunu üstlendi. Tarihî Antropoloji Enstitüsü'nün hukuk geleneklerinin ortaya çıkışı ve seyri, çocukluk-geçenlik-aile ve savaşta öldürme konularına yönelik projelerini yönetti. 1979-1987 arasında Alman Dışişleri Bakanlığı Kültür Bölümü'nün kendisine tevdi ettiği, Yemen'deki en eski Kur'an yazmalarının arşivlenmesi ve restorasyonu işini yürüttü. Ayrıca bir dünya tarihi dergisi olan *Saeculum*'un yardımcı editörlüğünü ve 1982'den itibaren önce Bertold Spuler ile birlikte kısa bir süre sonra da tek başına *Der Islam* dergisinin editörlüğünü yaptı.

Eserleri. 1. *Heiliger Krieg und Heiliger Kampf im Islam und Christentum.*

Beiträge zur Vorgeschichte und Geschichte der Kreuzzüge (Bonn 1966). Doktora tezi olup İhsan Çatay tarafından *Müslümanlık'ta ve Hristiyanlık'ta Kutusal Savaş ve Kutusal Mücadele* başlığıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1999). 2. *Quellenkritische Studien zu Themen, Formen und Tendenzen frühislamischen Geschichtsüberlieferung. 1. Themen und Formen* (Bonn 1973). Doçentlik tezinin birinci bölümü olan eser Michael Bonner tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiş ve Lawrence I. Conrad'ın önemli bilimsel katkılarıyla yayımlanmıştır (*The Early Arabic Historical Tradition: a Source-Critical Study*, Princeton 1994).

Başlıca makaleleri. "Der Charakter der ersten grossen Sammlungen von Nachrichten zur frühen Kalifenzeit" (*Isl.*, XLVII [1971], s. 168-199); "Die literarisch überlieferten Verträge der Eroberungszeit als historische Quellen für die Behandlung der unterworfenen Nicht-Muslims durch ihre neuen muslimischen Oberherrn" (*Studien zum Minderheitenproblem im Islam*, Bonn 1973, s. 282-314); "Zum Verhaeltnis von Recht und Geschichte im Islam" (*Saeculum*, XXVI [1975], s. 341-346); "Die arabischen Urkunden der Normannenherrscher Süditaliens und Siziliens. Ein vorläufiger Überblick" (*19. Deutscher Orientalistentag* [ed. Wolfgang Voigt], Wiesbaden 1977, s. 567-571); "Die arabischen Dokumente Rogers II" (*Urkunden und Kanzlei König Rogers II. Von Sizilien I* [ed. Carlrichard Brühl], Köln-Wien 1978, s. 217-270); "Möglichkeiten und Grenzen islamischer Toleranz" (*Saeculum*, XXIX [1978], s. 190-204); "Die Scharia, das religiöse Gesetz des Islam. Wandlungsmöglichkeiten, Anwendung und Wirkung" (*Entstehung und Wandel rechtlicher Traditionen* [ed. Wolfgang Fikentscher v.d.g.r.], Freiburg 1980, s. 415-437); "Minderheiten als Vertragspartner im Disput mit dem islamischen Gesetz" (*Studien zur Geschichte und Kultur des Vorderen Orients. Festschrift für Bertold Spuler zum siebzigsten Geburtstag*, Leiden 1981, s. 289-309); "Der Islam und die nicht-islamischen Minderheiten" (*Der Islam in der Gegenwart* [ed. Werner Ende – Udo Steinbach], München 1984, s. 527-538); "Heiliger Kampf Ġihād gegen die 'Franken'. Zur Position der Kreuzzüge im rahmen der Islamgeschichte" (*Saeculum*, XXXVII [Freiburg im Breisgau, 1986], s. 240-259); "Früher Islam" (*Geschichte der arabischen Welt* [ed. Ulrich Haarmann], München 1987, s. 11-100); "Gemeinsamkeiten muslimischer und orientalischer Hadit-Kritik-Ibn Gavzis Kategorien der Ha-

dit-Faelscher" (*Gottes ist der Orient, Gottes ist der Okzident, Festschrift für Abdoldjavad Falaturi zum 65. Geburtstag* [ed. Udo Tworuschka], Köln-Wien 1991, s. 40-46); "Glaubenskriege des Islam im Mittelalter" (*Glaubenskriege in Vergangenheit und Gegenwart* [ed. Peter Herrmann], Göttingen 1996, s. 109-122); "Von der medinensischen 'umma' zu einer muslimischen Ökumene" (*Der islamische Orient-Grundzüge seiner Geschichte*, Würzburg 1998, s. 81-134); "Schichten und Gruppen innerhalb der 'Umma'" (*a.g.e.*, s. 135-151).

Noth ayrıca Hans Robert Roemer ile birlikte Bertold Spuler'in yetmişinci doğum yılı için çok sayıda yazarın makalesini ihtiva eden *Studien zur Geschichte und Kultur des Vorderen Orients. Festschrift für Bertold Spuler zum siebzigsten Geburtstag* adlı armağan kitabını (Leiden 1981) ve Jürgen Paul ile birlikte, bazı yazarların kaleme aldığı İslâm tarihi alanındaki çeşitli makalelerden oluşan *Der islamische Orient-Grundzüge seiner Geschichte* adlı eseri de (Würzburg 1998) neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVI, 331-332; L. I. Conrad, "Albrecht Noth (1938-1999)", *al-Usur al-Wusta*, XI/2, Chicago 1999, s. 36-39; J. Paul, "Eine beeindruckende Forscherpersönlichkeit", *Zenith-Zeitschrift für den Orient*, I, Berlin 1999, s. 22-25; H. Motzki, "Zum Gedenken: Albrecht Noth (1937-1999)", *WI*, XL/1 (2000), s. 1-6; G. Rotter, "Nachruf auf Albrecht Noth (1937-1999)", *Isl.*, LXXVII/1 (2000), s. III-VIII.

HİLAL GÖRGÜN

NOUAKCHOTT

Moritanya
İslâm Cumhuriyeti'nin başşehri
(bk. MORİTANYA).

NOYAN, Bedri
(1912-1997)

Bektaşiliğin Bâbâgân kolunun
otuz altıncı dedebabası.

Asıl adı Salih Bedreddin olup şiirlerinde "Âşık Noyan" mahlasını kullanmıştır. Subay olan babası İsmâil Hakkı'nın görevi dolayısıyla bulunduğu Serez'de dünyaya geldi. Doğduğu yıl ailesi Türkiye'ye döndü. Manisa'da başladığı eğitimine babasının memuriyetine bağlı olarak değişik şehirlerde devam etti. 1931'de Samsun Lisesi'ni bitirip İstanbul Üniversitesi Tıp

Fakültesi'ne kaydoldu ve 1937 yılında buradan mezun oldu. Ankara Numune Hastahanesi'nde kulak burun boğaz dalında ihtisas yaptıktan sonra İstanbul'a dönüp Tıp Fakültesi'nde göreve başladı. 1946'da doçent oldu. Ancak 1951'de üniversiteden ayrıldı ve serbest hekim olarak çalışmaya başladı. 1987'de doktorluğu bıraktı. Kültürlü bir aile ortamında yetişen ve küçük yaştan beri edebiyata ilgi duyan Noyan lise çağlarından itibaren şiirle meşgul oldu. Türk tasavvuf büyüklerinin divanlarını okudu; Yûnus Emre, Hatâî ve Kaygusuz Abdal'ın şiirlerine nazîreler yazdı. Ayrıca Hasan Ragıp Baba'dan uzun süre mânevî eğitim aldı. 1958 yılında Bektaşîliğe ikrar vererek fillen intisap etti. Birikimi ve gösterdiği başarı neticesinde dervişlikten sonra altışar aylık süreler içinde babalık ve hali-febabalık derecelerini aldı. Mücerret Bektaşîliğin (Bâbâgân) dedebabası Ali Naci Baykal'ın rahatsızlığı ile bizzat ilgilendi ve aralarında gelişen mürid-mürîd ilişkisi içinde ondan çok faydalandı. Baykal tarafından dedebabalığa hazırlandı. Baykal'ın ölümünden sonra Bektaşî dedebabası olarak seçildi (1960). Otuz yedi yıl boyunca kendini yola adadı, ilmî ve mânevî hizmetlere önem verdi. 6 Kasım 1997'de vefat etti.

Bedri Noyan, posta oturanların esasen hiç evlenmeyen Hacı Bektâş-ı Velî'nin "bel evlâdı" değil "yol evlâdı" olduğunu ileri süren Bâbâgân kolunun dedebabası olmakla birlikte sadece bu kola değil genel anlamda Bektaşîliğe de hizmet etmiş, pîrevinin Kalender Çelebi'den sonra bir müddet sahipsiz kalmasının ardından posta oturan Sersem Ali Dedebaba'dan itibaren en uzun süreli dedebabalık görevinde bulunan kişi olmuştur. Tarikat faaliyetlerinin yasaklandığı bu uzun dönemde yoğun bir gayret gösteren Noyan, mensubu olduğu gele-neğin kültürel mirasının meydana çıkarılması, belli konuların yeni yorumlara tâbi tutulması ve bu gelenekle Türk kültürü arasındaki bağlara dikkat çekilmesi gibi hususlarda faaliyette bulunmuştur.

Bektaşîliği ve Alevîliği "Türkler'in Ehl-i beyt'e ve on iki imama yönelik sevgi temelli İslâmî yorumu" olarak niteleyen Noyan (Aydın, sy. 73 [1998], s. 35) bu gele-nekte ilâhî sevgi, aşk ve cazibenin önemli olduğunu vurgulamış, vahdet-i vücûd anlayışında kullanılan "enelhak" yerine daha önce kullanılmayan "enelaşk" ifadesini ih-das etmiş, bunun yansımasının da "istemek" değil "vermek" olduğunu belirtmiştir (Temre, sy. 5 [1998], s. 36-37). "Hak-Muhammed-Ali" üçlemesinin bazılarının iddiasının aksine Hristiyanlık'taki teslîsle ilgi-

Bedri
Noyan

sinin bulunmadığını, bunlardan ilkiyle ulûhiyyetin, ikincisiyle nübüvvetin, üçüncüsüyle velâyetin kastedildiğini söylemiştir (Bektaşîlik Alevîlik Nedir, s. 54).

Bedri Noyan, gerek kendi gayretleriyle elde ettiği gerekse konumu dolayısıyla kendisine intikal eden kitap, yazma ve belgeler ışığında yolun bilhassa erkânına dair özgün bilgiler vermiştir. Bektaşîlik'te "yola girme, nasip alma" gibi adlarla da anılan ikrar cem'i, "sûfiyan süreği" olarak da anılıp Alevîlik'te buna tekabül eden muşahhik erkânı, yine Bektaşîlik'te her mânevî derece için yapılan erkân, ayrıca doğum, nikâh, sünnet, ölüm gibi vesilelerle icra edilen erkân konusunda temel kaynaklara dayalı sağlıklı açıklamalar ortaya koymuştur (a.g.e., s. 233, 273, 275-297, 318-323). Noyan, ayrıca klasik müsiikin makam ve usulleriyle iç içe olmuş, hat, eb-rû ve süsleme gibi sanatlarda da önemli mesafeler katetmiş, hat sanatında hem Arap hem Latin harflerini kullanarak başarılı örnekler vermiştir (Balıbeyoğlu, sy. 5 [1998], s. 41-52).

Eserleri. 1. *Enel'aşk* (Aydın 1955). Müellifin 1942-1950 yılları arasında kaleme aldığı tasavvufî nitelikli manzumelerinden oluşur. Kitabın ilk bölümünde şiirler, ikinci bölümde nefesler bulunur. 2. *Aşk Risalesi* (Aydın 1959). Daha çok Bektaşî gele-neğinde sevgi ve onun yoğun hali olan aşkla ilgili açıklamaların yer aldığı bir eserdir. 3. *Hacıbektaş'da Pîrevi ve Diğer Ziyaret Yerleri* (İzmir, ts.). 4. *Bektaşîlik Alevîlik Nedir* (Ankara 1985, 1987; İstanbul 1995). Bektaşîliğin tarihî gelişimi, Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı ve eserleri, temel inanç konuları, yolun âdâb ve erkânı ile bazı Bektaşî büyüklerinin hayatları hakkında bilgiler içerir. 5. *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik* (I-VI, Ankara 1998-2003). Müellifin yarım asırlık çabalarının ürünü olan ansiklopedik bir çalışmadır. Dokuz cilt halinde neşrine başlanan eserin I.

cildi Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı ve eserlerine, çağdaşlarına, halifeleriyle dergâhına ayrılmıştır. II. cilt tasavvuf, ruh, ölüm, Hurûfluk, aşk, Bektaşîliğin bilime bakışı; III. cilt Bektaşî-Alevî edebiyatı; IV. cilt soyadı sırasına göre erkek ve kadın şairlerle Bektaşî ve Alevî sanatı; V. cilt dergâhlar; VI. cilt ünlü Bektaşîler ve Bektaşî fıkraları gibi konuları kapsar. Diğer ciltlerin neşrine devam edilmektedir. 6. *Manzum Türkçe Kur'an* (Ankara 1991). Önsözde Kur'an-ı Kerîm, Türkçe ibadet ve dua gibi konularda bilgi verilmektedir. Müellifin ayrıca *Türkçe İnsan Adları* ve *Ata Armağanı Türk Klasik Musikisi, Usuller, Makamlar* isimli iki eserinin bulunduğu belirtilmektedir (Aydın, sy. 73 [1998], s. 35).

Neşirleri. 1. *Demir Baba Vilâyetnamesi* (İstanbul 1976). Bulgaristan sınırları içindeki Deliorman bölgesinde yaşamış olan Demir Baba'nın (ö. XVI. yüzyıl) menkıbelerini ihtiva eder. Girişte Akyazılı Sultan, Otman Baba ve Demir Baba hakkında bilgi yer almaktadır. 2. *Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Divanı* (İstanbul, ts.). Şahkulu Sultan Tekkesi'nde görev yapan Hilmi Dedebaba'ya ait divanın aslıyla birlikte sadeleştirilmiş ve yer yer açıklamalar eklenmiş neşridir. 3. *Velî Baba Menâkıbnamesi* (İstanbul 1993, 1995). 4. *Hacı Bektâş-ı Velî Manzum Vilâyetnâmesi* (Ankara 1996, İstanbul, ts.). Menâkıbnamenin 1879 yılında Nihânî tarafından manzum hale getirilen şeklinin neşridir. 5. *Garîpnâme*. Âşık Paşa'nın meşhur eserinin bugünkü Türkçe'ye aktarılmış şeklidir (Ankara 1998). Bedri Noyan'ın gerek tıp dergilerinde gerekse *Türk Yurdu*, *İslâm*, *Musiki* ve *Nota* gibi dergilerde Alevîlik ve Bektaşîliğe dair yazılarıyla çeşitli folklor dergilerinde yayımlanan birçok makalesi bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bedri Noyan, *Enel'aşk*, Aydın 1955, s. 3, 78, 163; a.mlf., *Bektaşîlik Alevîlik Nedir*, Ankara 1987, s. 7-9, 45-46, 54, 73-78, 104-110, 233, 273, 275-297, 318-323; a.mlf., *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, Ankara 1998, I, Şakir Keçeli'nin sunuş yazısı; Belkis Temre, *Bektaşîliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu*, Ankara 1994, s. 97-100, 117-119; a.mlf., "Enel-Aşk Menziline Eren Bedri Noyan Dedebaba", *Hacı Bektâş Velî Araştırma Dergisi*, sy. 5, Ankara 1998, s. 33-40; Abdurrahman Güzel, "Türk Kültürü, Hacı Bektâş Velî ve Tanıdığım Kadarıyla Bedri Noyan", a.e., sy. 4 (1998), s. 23-24; Ali Haydar Ercan, "Mürşidim Doç. Dr. Bedri Noyan ile Birlikte Çalışmalarımız ve Anılarımız", a.e., sy. 5 (1998), s. 25-31; Latifer Balıbeyoğlu, "Geleneksel Türk Süsleme Sanatları Bakımından Bedri Noyan Dedebaba", a.e., sy. 5 (1998), s. 41-52; Ayhan Aydın, "Bedri Noyan Dedebaba ile Söyleşi", *Cem Dergisi*, sy. 73, İstanbul 1998, s. 34-39.

